

Кочкорбаева Эльмира Шабданбекқызының 6D012000 «Кәсіптікоқыту» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Акмеологиялық тұғыр негізінде білім алушыларды кәсіби даярлаудың педагогикалық шарттары» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына

АНДАТПА

Зерттеу жұмысының жалпы сипаттамасы. Диссертациялық жұмыс акмеологиялық тәсіл негізінде білім алушылардың кәсіптік даярлығының педагогикалық жағдайларын зерттеуге арналған.

Зерттеудің өзектілігі. Қазақстан Республикасында жоғары кәсіптік білім беруді дамытудың қазіргі кезеңі қоғамның цифрлық трансформациясы және еңбек нарығының өзгеруі жағдайында тиімді жұмыс істей алатын құзыретті, бәсекеге қабілетті және жоғары білікті мамандарды даярлауды талап етеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында жаңа білімді өз бетінше игеруге, инновациялық технологияларды игеруге және өзін-өзі үздіксіз дамытуға қабілетті кадрларды даярлау қажеттігі атап көрсетілген.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Жолдауларында экономиканы кәсіпқойлық деңгейі жоғары және экономиканың нақты секторында жұмыс істеуге дайын білікті мамандармен қамтамасыз етуге ерекше назар аударылады. Бұл мақсаттар университет түлектерінің моделін жетілдіруге, білім алушылардың өзін-өзі тануын, өзін-өзі ұйымдастыруын және әлеуметтік жауапкершілігін дамытуға, сондай-ақ кәсіби оқытудың мазмұнын, нысандары мен әдістерін жаңғыртуға бағытталған 2025-2029 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының жоғары білімі мен ғылымын дамыту тұжырымдамасында көрініс тапқан.

Осыған байланысты акмеологиялық тұғыр ерекше өзектілікке ие болады, өйткені ол жоғары нәтижелерге қол жеткізуге, өзін-өзі үздіксіз дамытуға және еңбек нарығының заманауи талаптарына бейімделуге қабілетті кәсіби қызметтің субъектісі ретінде білім алушының жеке басын дамытуға бағытталған.

Зерттеу жұмысының мақсаты: акмеологиялық тұғыр негізінде білім алушылардың кәсіби даярлығына тиімді ықпал ететін педагогикалық жағдайларды әдістемелік қамтамасыз етуді ғылыми-теориялық негіздеу және әзірлеу.

Зерттеу міндеттері:

- 1) акмеологиялық тұғыр негізінде білім алушыларды кәсіптік даярлаудың теориялық-әдіснамалық негіздерін ашу;
- 2) білім алушыларды кәсіптік даярлау процесінде акмеологиялық тұғыр іске асыруға ықпал ететін педагогикалық жағдайларды айқындау, технологиялар мен әдістерді негіздеу;
- 3) мақсаттарды, міндеттерді, принциптерді, компоненттерді және оны іске асыру тетіктерін қамтитын акмеологиялық тәсіл негізінде білім

алушылардың кәсіптік даярлау моделін әзірлеу;

4) акмеологиялық тұғыр негізінде білім алушылардың кәсіптік даярлау моделін іске асыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмысты ұйымдастырып жүргізуге, оның тиімділігін талдауға және ғылыми-әдістемелік ұсынымдар беруге міндетті.

Зерттеу нысаны: жоғары білім беру жүйесінде білім алушыларды кәсіптік даярлау процесі.

Зерттеу пәні: акмеологиялық тұғыр негізінде білім алушыларды кәсіби даярлаудың тиімділігін қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайлар.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық маңыздылығы:

- акмеологиялық тұғыр негізінде білім алушыларды кәсіби даярлаудың теориялық-әдіснамалық негіздері айқындалған;

- «акмеологиялық тұғыр негізінде кәсіби дайындық» ұғымы нақтыланды;

- білім алушыларды кәсіптік даярлау процесіндегі акмеологиялық тұғырды іске асыруға ықпал ететін педагогикалық жағдайлар айқындалып, технологиялар мен әдістер негізделді;

- мақсаттарды, міндеттерді, принциптерді, компоненттерді және оны іске асыру тетіктерін қамтитын акмеологиялық тұғыр негізінде білім алушылардың кәсіптік даярлығының құрылымдық-мазмұндық моделі әзірленіп, іс жүзінде жүзеге асырылды.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы: диссертациялық зерттеу нәтижелері бойынша білім берудің әртүрлі деңгейлері үшін екі арнайы курс әзірленді:

1. «Кәсіби даму акмеологиясы» бакалавриат курсы;

2. «Кәсіптік білім беру акмеологиясы» магистратура курсы.

Университет оқытушылары үшін білім беру процесінде рефлексивті-акмеологиялық технологияларды қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірленді.

Зерттеу нәтижелері болашақ мамандарды даярлауда, техникалық және кәсіптік және жоғары оқу орындарының біліктілікті арттыру курстарында пайдаланылуы мүмкін.

Төменде көрсетілген оқу құралдары жарық көрді:

1) «Акмеология: жеке және әлеуметтік жетістіктер негізі». Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, «Тұран» 2020, - 296 б.;

2) «Акмеология». Оқу құралы. – Нұр-Сұлтан: С. Сейфуллин атындағы ҚазАТУ, 2021, -164 б.

3) Кәсіпкерлік білім беру акмеологиясы. Кәсіпкерлік білім беру акмеологиясы: оқу құралы. - Астана: С. Сейфуллин атындағы ҚАТЗУ баспасы, 2025, – 200 б.;

4) «Акмеология және жеке әлеуметтік жетістіктердің негіздері» электрондық практикумы. 2020 жылғы «23» маусымдағы № 11102 авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге құқықтардың мемлекеттік тізіліміне мәліметтер енгізу туралы куәлік;

5) Акмеология. Электрондық оқу құралы. 2021 жылғы «20» желтоқсандағы №22465 авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге құқықтардың мемлекеттік тізіліміне мәліметтер енгізу туралы куәлік;

6) Кәсіпкерлік білім беру акмеологиясы. 2026 жылғы «4» ақпандағы № 67039 авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге құқықтардың мемлекеттік тізіліміне мәліметтер енгізу туралы куәлік.

Зерттеудің басқа ғылыми-зерттеу жұмыстарымен байланысы. Диссертация №598661-EPP-1-2018-1-RO-EPPKA2-CBHE-JPDECIDE - EPP халықаралық жобасы аясында «Мүмкіндігі шектеулі жандарға арналған қызметтерді дамыту» (16.03.2022 жылғы № 101-Н бұйрық) «Кәсіптік білім беру» кафедрасында орындалды.

Қорғауға шығарылатын негізгі нәтижелер:

1) акмеологиялық тұғыр білім алушылардың жеке және кәсіптік әлеуетін дамытудың, өзін-өзі дамытуға дайындығын және кәсіптік ортаның өзгеруіне төзімділігін қамтамасыз ететін кәсіптік даярлаудың әдіснамалық негізі ретінде;

2) білім алушылардың кәсіптік даярлау процесінде акмеологиялық тұғырды іске асыруға ықпал ететін педагогикалық жағдайлар, технологиялар мен әдістер;

3) акмеологиялық, аксиологиялық, тұлғалық, белсенділік және құзыреттілік тәсілдерді ескере отырып, әзірленген және мотивациялық-құндылық, когнитивтік-акмеологиялық және белсенділік-рефлексивтік компоненттерді қамтитын кәсіптік даярлықтың жоғары деңгейін қамтамасыз ететін акмеологиялық тәсіл негізінде білім алушыларды кәсіптік даярлаудың құрылымдық-мазмұндық моделі;

4) ұсынылған модельді және акмеологиялық тәсіл негізінде білім алушылардың кәсіптік даярлық деңгейін арттыруды қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайларды іске асырудың тиімділігін растайтын тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелері.

Диссертация нәтижелерін жариялау және сынақтан өткізу. Диссертация тақырыбы бойынша 21 ғылыми жұмыс жарияланды, оның ішінде Scopus халықаралық дерекқорына кіретін журналдарда - 1 мақала; ҚР ҰӘҚ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған басылымдарда - 3 мақала; РИНЦ-ке кіретін журналдарда және халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда - 11 мақала, оның ішінде: Астана, Түркістан (Қазақстан Республикасы), Екатеринбург, Мәскеу (Ресей Федерациясы), Гродно (Беларусь Республикасы) қалаларында өткізілген республикалық және халықаралық ғылыми-практикалық конференциялар; Университеттің Ғылыми кеңесі және ҚР БҒМ М.О.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің оқу-әдістемелік бірлестігі бекіткен «Акмеология: жеке және әлеуметтік жетістіктер негізі» атты 3 оқу құралы, С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университетінің Ғылыми кеңесі мен оқу-әдістемелік бірлестігі бекіткен «Кәсіпкерлік білім беру акмеологиясы» атты оқу құралы жарық көрді. С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университетінің

Ғылыми кеңесі бекіткен «Акмеология» оқу құралы; авторлық құқықпен қорғалатын объектілерден 3 куәлік алынды.

1. Scopus халықаралық деректер базасына кіретін журналда:
The role of the acmeological approach in future teachers' professional development // International Journal of Education and Practice. - Vol. 12, Issue 1.-2024, Pages 1-12, ISSN 2311-6897, 2310-3868

2. ҚР ҰӘҚ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған басылымдарда: «Акмеологические технологии в образовательном процессе высшей школы» // «Наука и жизнь Казахстана» (2019), «Анализ содержания понятия «педагогические условия» // Доклады Казахской академии образования (2020), «Психолого-педагогические условия повышения качества профессиональной подготовки обучающихся» // «Наука и жизнь Казахстана» (2020).

3. Халықаралық және республикалық ғылыми-практикалық конференциялар материалдарында: К вопросу об акмеологическом подходе в системе образования // 5-я Международная научно-практическая конференция «Акмеология профессионального образования» (Екатеринбург, 2019), Современные требования к профессиональной подготовке обучающихся // Вклад молодых ученых в аграрную науку (Кинель, 2019), Реализация акмеологического подхода в подготовке педагогов профессионального обучения // Инновации в профессиональном и профессионально-педагогическом образовании: материалы 24-й Международной научно-практической конференции (г. Екатеринбург, 2019), Акмеологическая направленность личности как профессионально-значимое качество будущих педагогов // Материалы международной научной конференции молодых учёных и специалистов, посвящённой 150-летию А.В. Леонтовича (Москва, 2019), Некоторые акмеологические аспекты готовности обучающихся к профессиональному самосовершенствованию // Акмеология профессионального образования: Материалы 16-й международной научно-практической конференции (Екатеринбург, 2020), Тренинг как акмеологическая технология профессионально-личностного развития // Материалы международной научной конференции молодых учёных и специалистов, посвящённой 160-летию В.А. Михельсона (Москва, 2020), Проблемы формирования профессиональной направленности будущих педагогов профессионального обучения // Доклады ТСХА (Москва, 2021), К вопросу о профессиональной подготовке обучающихся - будущих педагогов профессионального обучения // Материалы Международного научно-методического журнала «Global Science and Innovations 2021: Central Asia» (Астана, 2021), Некоторые подходы к определению понятия «акме» // Материалы Республиканской научно-практической конференции «Инновации в профессиональном образовании: проблемы и перспективы», приуроченной к 80-летию профессора Болат Әбдікәрімұлы (Астана, 2019), Тренинг как способ профессионального развития обучающихся // Материалы международной научно-практической конференции: Личность. Образование. Общество. (Гродно, 2020), Акмеологическая позиция педагога как фактор его самосовершенствования // «Global Science and Innovations 2022: Central Asia»

(Астана, 2022).

Жұмыс құрылымы мен көлемі. Диссертация кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, 171 атаудан тұратын пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады. Жұмыс 213 бетте мазмұндалған, 16 сурет, 36 кесте және 18 қосымшадан тұрады.

Кіріспеде зерттелетін тақырыптың өзектілігі айқындалды, зерттеудің мақсаты, объектісі мен пәні анықталды, гипотеза мен міндеттер тұжырымдалды, сонымен қатар жұмыстың жетекші идеясы белгіленді. Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негіздері ұсынылған, оны жүзеге асырудың кезеңдері мен әдістері сипатталған. Алынған нәтижелердің ғылыми жаңалығы, теориялық және практикалық маңыздылығы негізделді, қорғауға ұсынылатын ережелер тұжырымдалды, сондай-ақ қарастырылған нәтижелердің дұрыстығы айқындалды.

«Акмеологиялық тұғыр негізінде білім алушыларды кәсіптік даярлаудың теориялық-әдіснамалық негіздері» атты жұмыстың бірінші тарауында қазіргі жағдайдағы кәсіптік даярлаудың негізгі мәселелері қарастырылды, Білім алушылардың кәсіптік-тұлғалық өсуін қамтамасыз ететін, білім берудегі жаңа тәсілдерді енгізу қажеттілігі анықталды. Студенттерді кәсіби даярлаудағы акмеологиялық тәсілдің анықтамасы, мазмұны мен мәні талданды. Акмеологиялық тұғырдың рөлі кәсіби құзыреттілікті жүйелі түрде қалыптастыруға және тұлғаның өзін-өзі дамытуын ынталандыруға мүмкіндік беретін әдіснамалық негіз ретінде негізделген. Зерттеудің бағытында жатқан әдіснамалық негіздер мен теориялық әдебиеттер көздеріне назар аударылды.

«Акмеологиялық тұғыр негізінде білім алушыларды кәсіптік даярлау процесін модельдеу» жұмысының екінші тарауында акмеологиялық тәсілді тиімді іске асыруды қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайлар негізделіп, олардың мазмұны мен функциялары сипатталған. Модельді іске асырудың технологиялары мен әдістері айқындалды, мотивациялық-құндылық, когнитивтік-акмеологиялық және белсенділік-рефлексивтік компоненттерді қамтитын білім алушылардың кәсіптік даярлығының құрылымдық-мазмұндық моделі әзірленді. Модель шеңберінде акмеологиялық тәсіл негізі, білім алушылардың кәсіптік даярлығының қалыптасу критерийлері, көрсеткіштері мен деңгейлері нақты бөлініп, берілді.

«Акмеологиялық тұғыр негізінде білім алушыларды кәсіптік даярлау моделін іске асыру жөніндегі тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың» үшінші тарауында айқындаушы, қалыптастырушы және бақылау кезеңдерін қамтитын тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысы мен кезеңдерінің сипаттамасы ұсынылған. Алынған деректерге сандық және сапалық өңдеу жүргізілді, оның тиімділігін растайтын әзірленген модельді енгізгенге дейін және енгізгеннен кейінгі кәсіби дайындық деңгейлерінің салыстырмалы сипаттамалары ұсынылды.

Қорытындыда орындалған зерттеудің нәтижелері шығарылды, алынған нәтижелер жинақталды және оның ғылыми және практикалық

маңыздылығын көрсететін қорытындылар тұжырымдалды. Сондай-ақ, жұмыс нәтижелерін білім беру практикасына енгізу бойынша ұсыныстар дайындалды.

Қосымшада тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында пайдаланылған диагностикалық әдістемелер мен сауалнамалар, сондай-ақ ғылыми-зерттеу қызметінің нәтижелерін енгізу актілері ұсынылды.